

Puskel Péter

Késleltetett feltámadás az aradi Golgotán

(A Szabadság-szobor kálváriája)

A szobrok sorsa maga a történelem. Európának ezen a részén a köztéri monumentumokhoz való viszony hű tükre azoknak a történelmi hányattatásoknak, amelyek két emberöltőn át a Kárpátok ölelésében élő népeknek osztályrészül jutottak.

Agónia és metamorfózis.
Tündöklés és bukás.
Csalódás és remény.

A Szabadság-szobor története tulajdonképpen egy otthon elvesztésének és visszaszerzésének krónikája.

A szép gondolatot Markó Béla fogalmazta meg. Talán nem is a politikus Markó, hanem a költő.

Abban nincs viszont semmi költői túlzás, hogy a Szabadság-szobor kiszabadítása, újraállítása megszabadította az erdélyi magyarságot pesszimizmusától, kishitűségétől, örökös kudarc-érzésétől.

De ne ugorjunk a dolgok elébe!

Az 1890. október 6-án Arad legszebb terén felavatott Zala-remekmű a történelmi Magyarország vidéki városai között első volt, amely emléket állított a szabadságharcnak és a várban kivégzett 13 honvédtábornoknak. Talapzatára a szobroszentelés országos ünnepségén 288 koszorút helyeztek el. A közreműködő személyiségeknek emlékérmeket nyújtottak át. Ekkor jelent meg Varga Ottó aradi tanár Aradi vértanúk című értékes albuma, amely négy kiadást ért meg. Ma mégis keresett könyvritkaság. A szobor alkotója, az ünnepség díszvendége, Zala György személyesen adta át alkotását a város polgármesterének. Arad a magyar Golgota, írta Turinból Kossuth Lajos, aki idős kora miatt nem tudott eleget tenni a meghívásnak. A kétségtelen európai értéket képviselő szoborcsoport csak rövid ideig lehetett a város ékessége. A jó három évtized alatt azonban nagyon sokan megcsodálták. Zala alkotása Arad jelképe lett.

Még jóval Trianon előtt, 1919 májusában a román katonaság bevonult Aradra. A hatalomátvétel és a közgazgatás átszervezésének már a kezdeti szakaszában az új városvezetés sürgette a Szabadság, illetve az 1909-ben felállított Kossuth-szobor eltávolítását. Az immár Romániához tartozó Aradon ezeknek a szobroknak nincs helyük, fejtette ki az akkori prefektus.

A Szabadság-szobor regénybe illő kálváriájának ez volt a nyitánya. A lebontás megakadályozásához édeskevésnek bizonyult a román parlament szenátorának, Barabás Bélának és a hozzá csatlakozó magyar értelmiségieknek a tiltakozása. Aradon a történelmi közelmúlt elfeledtetésében ritka keménységgel és következetességgel jártak el a helyi vezetők. A hatalom fedezékében az atrocitá-

sok is felerősödtek. Pár év alatt eltűntették az utcákról, a terekről nemcsak a forradalom és a szabadságharc emléktábláit, hanem a kulturális vonatkozású szobrokat, emlékműveket.

Miután a Kossuth-szobor mellékalakjait, úgymond ismeretlen személyek, 1922 decemberében ledöntötték, magas deszkakerítéssel vonták be mindkét remekművet. A városvezetés 1925-ben kapott teljes szabadkezet a szobrok eltávolítására. Erre a Bratianu-féle kormány határozata adott teljes felhatalmazást.

Az aradi magyarság magába roskadtan, tehetetlenül szemlélte Zala csodálatos munkájának lebontását és eltávolítását. Ha volt erre a barbár cselekedetre egyálta-

lán mentség, akkor azt említeném, hogy a lebontást szakszerűen végezte el Vignali Raffaello nagyváradi szobrász és csapata. A szoboralakokat sátorponyvába burkolva, ökrös szekéren vontatták el és a városi színház raktárában nyertek elhelyezést. A Kultúrpalotában lévő múzeumi raktárba került a 13 mártír tábornok bronzplakettje.

Diákéveimben gyakran leselkedtünk az ajtó résein, hogy láthassuk a titokzatos szobrokat, amelyekről minden október elején szó esett az iskolában és a legtöbb aradi magyar családban.

Két generációra visszavezethető, nyomdász családból származom. Nagypám, édesapám többször mesélt azokról a szomorú napokról, amikor a szobrok lebontásáról tudósító újságcikkeket megcsönkította a cenzúra.

Századfordulós képeslap a Vértanuszoborról

A két világháború közötti években időnként felvetődött a szobor kiadatásának lehetősége, de egyik oldalon se mutatkozott igazi készség a kérdés megoldására.

A szoborügy napirenden maradt az államszocializmus éveiben is. Egy gyenge próbálkozás történt 1949-ben, amikor az október 6-i, jubileumi megemlékezésen magas rangú magyar küldöttség vett részt, de ezt a kérelmet Bukarestben gyorsan leseperték az asztalról.

Kevésen múlt 1956-ban, hogy nem került vissza helyére az emlékmű. A nagy események éve jött el, a sztálinizmus sötétsége után. Rövid ideig úgy tűnt, talán félelem nélkül, nyíltan ápolhatjuk emlékeinket. Eredeti helyén, a Szabadság- téren már folytak az alapozási munkálatok, de az aradi román értelmiség aláírásgyűjtésbe kezdett. Érvelésük a szabadságharcnak a román történetírás-és tanítás szerinti értelmezéséből táplálkozott. Negyvenezer legyilkolt lakosról, felégetett falvak százairól beszéltek és a vértanúkat gyilkosoknak nevezték.

(A közel fél évszázaddal későbbi fenntartásoknak is ez a szemlélet volt a forrása.)

A magyar forradalom vérbefojtása után a kelet-európai diktatúrák is bekeményítettek és a visszaállítás többé szóba se jöhetett. Ekkor szállították át a Szabadság-szobrot a színházi raktárból a katonai objektumként őrzött várba. Itt egy olyan helyre került, ahová még a tisztek közül is csak a kiváltságosok kukkanthattak be.

A diktatúra egyre keményebb éveiben, a Ceaucescu-korszakban, a vesztőhelyi csendes megemlékezéshez is erőteljes civil kurázi kellett.

Az 1989 decemberi fordulat után, rövid ideig úgy tűnt, kedvező a politikai légkör szobraink rehabilitációjához. Eljött az igazi politikai megbékélés ideje. Az akkori polgármester és civilekből álló küldöttség rövid látogatást tehetett ugyan a várban, de meg se közelíthette azt a sánctot, ahol a ponyvába tekert szobor darabjait őrizték. A márciusi marosvásárhelyi vérengzés után pedig minden kísérlet eleve kudarcra volt ítélve.

A vágy azonban nem csitult, az újrafelállítás gondolata minden politikai és közéleti fórumon felvetődött. Az aradi magyarság, azonosságudatának, hitének, kultúrájának megőrzését, megmaradásának szimbólumát látta a szoborban.

A kérdés akkor került ismét a nagypolitika asztalára, amikor megjelent a magyar-román alapszerződés mellékajánlásában.

Eközben Aradon és Bukarestben, sőt Magyarországon is a két nép közötti megbékélés jelképes gesztusaként igyekeztek bevinni a köztudatba a szobor-ügyet. Nem volt könnyű.

Az első lépést a műemlék kiszabadítása jelentette. Erre kedvezőnek látszott a légkör, hiszen az RMDSZ a kormánykoalíció tagjaként, következetesen a napirenden tartotta partnereinél a szobor-ügyet. Az egyik szélsőséges aradi román lap sorozatosan támadta ezt az ötletet, erőteljesen felkavarva a közvéleményt. Ugyanazokat az érve-

A Szabadság-szobor részlete (Haldokló harcos), a restaurálás időszakában

ket sorakoztatták fel, mint nyolcvan évvel azelőtti elődeik. A szobor a románokat elnyomó, jogaikat megtagadó Nagy-Magyarország jelképe.

Európa felől azonban más szelek fújtak. A egységesülést szorgalmazó érdekek a közeledést kívánták.

A román kormány 1999 szeptemberében elvi döntést fogadott el a Szabadság-szobor átadásáról a minorita rendnek. Ezt követően a városi önkormányzatban is sikerült kicsikarni a szobor kiszállításáról és ideiglenes elhelyezéséről szóló határozatot. A korábbi határozott ellenszeggüléssel ellentétes döntés elfogadásában kétségtelen szerepük volt a magyar tanácsosoknak, akik meg tudták győzni politikai partnereiket egy olyan kérdés elfogadásáról, amit azok korábban minden józan mérlegelés nélkül elutasítottak. Október 1-én, gondos előkészületek után, titokban, pár óra alatt a Szabadság-szobrot kiszállították a várból és a minorita templom udvarán helyezték el.

A hír futótűzként terjedt a magyarság körében. Megindult a zarándoklat. Az emberek könnyes szemmel simogatták a sok évtizedes kálváriájának megannyi nyomát viselő bronzalakzatokat, amelyeket csak könyvből, régi képeslapokról ismertek. Jelen volt a megható ünnepségen

Dávid Ibolya is, aki eleitől fogva a szívében viselte az aradi szobor visszaállításának ügyét, és sokat fáradozott ezért a napért.

A Duna TV aradi tudósításának köszönhetően már aznap este a Kárpát-medence magyarsága láthatta: kiszabadult a Szabadság-szobor!

Az október 6-i vesztőhelyi megemlékezést egy szélsőséges nacionalista csoport megzavarta. Román nemzeti zászlókat lobogtatva kifütyülték az ünnepség szónokait és kórusban skandáltak: Ki a magyarokkal az országból! Ez volt az utóbbi fél évszázad legféltelenebb magyarellenes megnyilvánulása Aradon.

Ezt követően még néhány atrocitást el kellett könyvelnünk. A vesztőhelyi obeliszket festékekkel leöntötték, ám a tetesek nem kerültek elő.

Az 1848-49-es román emlékmű

Aztán az események lelassultak. A felállítás heves ellenzői közül sokan úgy gondolták, hogy a templom udvarán elhelyezett, s a közel nyolc évtizedes raktározástól erősen megviselt szobor az idők végeztéig rácsok mögött marad. De az emberek többségének szemléletében is változás állt be. Három év alatt nemcsak a magyarok zárandokoltak el a szoborhoz, hanem a románok és más nemzetiségűek is. És rádöbbenek, hogy Zala mesterműve nem románellenes céllal készült. Esztétikai, művészi értékeit pedig a jó ízlésű ember aligha tagadhatta. Felerősödtek a fordulat pragmatikus oldalát hangoztató vélemények: ez a műalkotás meghatározóvá a város idegenforgalmi vonzerejét, emelné a szobrokban szegény város értékét. A szobornak köztéren a helye!

A városi önkormányzat 2002 őszén az egykori Tűzoltó teret hagyta jóvá a szobor újraállítására. Az eseményeket végig kézben tartó és irányító helyi RMDSZ-szervezet, a hagyományok szellemében megalakította az Aradi Szabadság-szobor Egyesületet. Az egyesület hozzájárult a restaurálási munkálatok megszervezéséhez. Téglajegyeket bocsátott ki, országos, sőt határon átnyúló gyűjtést kezdeményezett a szobor restaurálási költségeinek biztosítására. Hazai és anyaországi szervezetek is

besegítettek, 2003 májusától 712 magánszemély küldte el adományait. Magyarországról 40 önkormányzat, illetve cég 60 millió forinttal járult hozzá a felállítás sikeréhez. A magyar kormány a Teleki Alapítvány közvetítésével segítette az akciót.

Megindultak a munkálatok. Aradi és kolozsvári műépítésszek, szobrászok több hónapon át dolgoztak a szobron. A 84 sziléziai gránitból készült talapzat több helyen megrepedt, hiányos volt, néhány követ pótolni kellett. Ezt a sziszifuszi munkát Kocsis Rudolf aradi szobrászművész irányította. A restaurálási csoportot Kolozsi Tibor kolozsvári restaurátor-szobrász vezette. Szakmai konzulensként Szentkirályi Miklós, a Magyar Restaurátorok Egyesületének elnöke és Osgyányi Vilmos szobrászművész is közreműködtek.

Érdekességként csak azt említem meg, hogy teljeséggel pótolni kellett a főalak, Hungária babérkoszorúját, a kezében lévő kardot. Ezen kívül még több mint 30 kisebb-nagyobb törés, hiány volt a szoborcsoporton és pótolták a szoboralakokat összetartó több ezer bronzcsavart is. A mestereknek és szobrászoknak a tapasztalathianyával is meg kellett küzdeniük.

Erdélyben, az utóbbi nyolc évtizedben, ugyanis nem nyílt lehetőség ilyen méretű, bronz szoborcsoport felállítására.

A kálvária újabb stációi azonban csak ezután kezdődtek. Csak a legfőbb mozzanatokat említem. A művelődési miniszter esztétikai (?) érvekre hivatkozva betiltotta a szoborcsoport felállítását. Gyerme kedden nevetséges kifogása szerint a monumentum nem felel meg a köztéri emlékművek jelenkori városképbe való beillesztésével kapcsolatos felfogásnak. Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy a szakminiszter akadémikusi tudományos fokozattal bíró művészettörténész volt.

A munkálatok azonban tovább folytak és a téren már elkészült a talapzat ötödik szintje. Ekkor a nagyváradi építkezési igazgatóság lépett közbe: visszavonták a kivitelező építkezési engedélyét és leállították a munkálatokat, ugyanis szerintük a városrendezési tervben szobor, az engedélyekben pedig emlékmű volt az objektum megjelölése.

2003. október 6-án a csonka talapzat előtt hajtott fejet Arad magyarsága. Ezután következett egy hónapokig tartó akadékoskodás, amelynek lényege az volt, hogy Razvan Teodorescu kultuszminiszter tanácsosaival többször is lejött Aradra és kifejtette, hogy a városi önkormányzat által kijelölt hely, ahol már állt a talapzat, nem megfelelő. A miniszter erőnek erejével a várba akarta visszavitetni és ott felállítani a szobrot. Érvelése egyszerű: ott raboskodtak a tábornokok, ott végezték ki őket, ott legyen az emlékmű. Később aztán már a vár előterét is alkalmas helynek találta és egy szoborparkról beszélt. A helyi RMDSZ és kellemes meglepetésként, az akkori polgármester, Dorel Popa azonban nem engedett a 48-ból. A szobornak a téren kell állnia. Tehát Bukarestben már

nem tiltakoztak a szobor ellen, ám olyan helyre szeretnék volna eldugni, mint a katonai objektumként kezelt vár, ahová civil ember be nem teheti a lábát.

Közben Aradon egymást érték a szélsőséges nacionalista Vatra-szervezet tiltakozó akciói. Aláírásokat gyűjtöttek, követelték, hogy a szobrot vigyék Magyarországra. Annak nincs mit keresnie román földön – hangoztatták.

Aztán újból kemény politikai csatározások következtek, melyek politikai kompromisszummal zárultak. A román kormány, a politikai kulisszatitkokon kívüliek számára meglepetésszerűen, 2004. március 4-én beleegyezett, hogy Zala remekművét felállítsák a Tűzoltó téren, ahol egy román-magyar megbékélési parkot alakítanak ki, és itt helyezik el a román 48-asok diadalívét is.

Ezt a kormánydöntést is újabb heves tiltakozási hullám kísérte. A Nagy-Románia Párt országos tiltakozást hívott össze Aradra. Elnöke, a hírhedt C. Vadim Tudor azt nyilatkozta a sajtónak, hogy, amennyiben hatalomra jut, tankokkal fogja ledönteni és elvontatni a szégyen szobrát. A nagy tüntetés azonban kudarcba fulladt. Pár száz embert tudtak már csak összegyűjteni. Az aradiak, beleértve a románság legnagyobb részét is, nem hagyta magát továbbra is befolyásolni, elfogadta a szoborállítás gondolatát.

A politikai küzdelmek közepette egy jelentős szakmai problémát is meg kellett oldaniuk az építőknek. A kormányképzés szerint, amelyet a magyarság érdekképviselete is elfogadott, a korábbi Tűzoltó teret bontással kiszélesítik. Itt alakítják ki a Román-Magyar Megbékélési Parkot. Itt fel kell állítani a román 1948-asok diadalívét is. Ez azt feltételezte, hogy az öt szintes, torzóban maradt talapzatot a megépítendő román emlékmű irányában, 45 fokos szögben el kell fordítani. A műszaki megoldást

egy debreceni cég segítségével sikerült kivitelezni, hiszen olyan darukra volt szükség, amelyek a magasba emelték és elfordították a közel 400 tonnás talapzatot.

Ekkor úgy látszott, hogy a felállítás utolsó akadálya is elhárult. A Román Parlament ugyanis elutasította a Nagy-Románia Párt kísérletét, hogy megtorpedózza a szobor-állítást.

És eljött a nagy nap: 2004. április 25.

Ünnep volt a magyar Golgotán.

Aradon történelmet írtak ezen az áprilisi napon.

A magyar historikus szobrászat zseniális alakjának, Zala Györgynek a szobra azóta Arad büszkesége. Minden március 15-én és október 6-án megkoszorúzza a város magyarsága, és ezen a megemlékezésen jelen van a város és a megye román előljárósága, sőt sok román honfitársunk is. Szép, impozáns alkotás, amelyet kiszabadítottunk. A szobor pedig megszabadított kishitűségünktől. Attól a szorongató érzésünktől, hogy nekünk semmi se sikerülhet.

Íme, Zala György egyetemes remekművének újraállítása precedenst teremtett.

2006 novemberében eredeti helyére került Arad főterén az ateista kampány idején lebontott Szentháromság-szobor is. Tervezzük Fábián Gábor akadémikus mellszobrának a felállítását a belvárosi református templom előterében. Lépésről-lépésre haladunk, múltunk értékeinek visszanyeréséért. A kölcsönös szóértés és a megbékélés szellemében.

Arad, 2008. április 12.

Az avató ünnepség 2004. április 25.

Koszorúzás. 2007. augusztus 2.
A zalai küldöttség